

Футболни метафори в българския политически дискурс

 Владимир Досев

Икономически университет – Варна

имейл: vl_dosev@ue-varna.bg

DOI: <https://doi.org/10.58894/SJMN5343>

Резюме. Според теорията на когнитивната лингвистика метафорите оформят не само нашата комуникация, но и начина, по който мислим, действаме в ежедневието си и дори гласуваме. Целта на статията е да опише манипулативната употреба на футболни метафори в българския политически дискурс. Обект на когнитивен дискурсен анализ са политически текстове, публикувани в български вестници и в Интернет през последните 10 години. Българските политици и журналисти често използват метафори и образен език не само за да забавляват публиката си, но и за да повлияят на подсъзнанието на избирателите.

Ключови думи: концептуални метафори, политически дискурс, манипулация

Статията представя употребата на някои когнитивни метафори в политическия медиен дискурс, свързани с понятието *политически избори*. Обект на изследването са публикации в печатни медии и в интернет от последните 10 години. Употребата на когнитивни метафори в политически текстове е изследвана с помощта на методите на критичния анализ на дискурса и на когнитивната семантика. Статията си поставя за задача да коментира скритата манипулативна сила на футболни метафори, използвани в политически текстове. Според теорията на Лейкф и Джонсън (Лейкф, Джонсън 2003) метафорите не са характеристика на някакъв по-особен поетически език, а иманентна част от нашия когнитивен апарат, с който ние мислим за абстрактните понятия (вкл. политически).

Аристотел дава следното определение за метафората: „пренасяне на чуждо име върху даден предмет – или от род върху вид, или от вид върху род, или от вид върху друг вид, или по аналогия“ (Аристотел 1993: 91). Утвърденото в съвременната лингвистика определение за метафората е следното „пренос на думата от един предмет върху друг въз основа на сходство и подобие“ (Бояджиев 2002: 96). Метафората е използвана в манипулативния дискурс, защото в нея „се обединяват

две различни категории обекти чрез образно сравнение между тях по един общ характерен признак. Затова метафората е семантично двупланова." (пак там).

Във „Философия в плътта“ Лейкф и Джонсън, говорейки за когнитивната роля на метафората, често използват понятието „когнитивно несъзнателно“. В „когнитивното несъзнателно“ те твърдят, че се включва цялото наше познание за света и различните понятия.

Нашата несъзнавана концептуална система като „скрита ръка“ моделира начина, по който ние концептуализираме всички аспекти на нашия опит. Тази скрита ръка дава форма на метафизиката, която е вградена в нашите ординарни концептуални системи. Тя създава същностите, които населяват нашето когнитивно несъзнавано – абстрактни същности като приятелства, изгодни сделки, неуспехи и лъжи – които използваме в обичайното мислене“ (Лейкф, Джонсън 1999: 13).

Тази скрита ръка моделира представите ни за абстрактните понятия, дава им форма, сравнява ги и ги свързва с други понятия от нашата несъзнавана концептуална система. Несъзнаваната концептуална система създава и рамките, с помощта на които ние мислим за различните понятия. Според Лейкф тези т. нар. *рамки* са менталните структури, които оформят начина, по който ние виждаме света.

Те са част от това, което когнитивните учени наричат „когнитивно несъзнавано“ – структури в нашите мозъци, които ние не можем да достигнем съзнателно, но за които разбираме от техните последствия: начинът, по който разсъждаваме, и това, което наричаме здрав разум. Ние разбираме за тези рамки с помощта на езика. Всички думи са свързани с концептуалните рамки. Когато чуем една дума, нейната рамка или сбор от различни рамки се активизират в съзнанието ни. (Лейкф 2004: 15).

Според Чартърис-Блек метафоричното говорене „е важна характеристика на манипулативния дискурс, защото посредничи между съзнанието и несъзнаваното, между знанието и емоцията“ (Чартърис-Блек 2005: 13). Метафората влияе върху нашите разбирания, мнения и ценности, използвайки езика, за да активира несъзнателни емоционални асоциации.

В статията ще коментираме метафоричната конструкция: *изборите са футболен мач*. Концептите, участващи в тези метафорични

конструкции, са: избори, политици, партии, партийни поддръжници, избиратели.

Политическите избори са футболни мачове.

Политиците са футболисти.

Партиите са футболни отбори.

Партийните поддръжници са футболни фенове/ агитки.

Евроинституциите са футболни съдии.

Примерите за подобни метафорични конструкции са многобройни в медиите. В българския медиен дискурс политическите партии по време на избори много често са представяни като футболни отбори, а изборите като футболен мач.

*Битката за София: ПП бие ГЕРБ-СДС с 2:1 (dnes.bg, 03. 10, 2022 г.)*¹

*Балотажите са дузпа за ГЕРБ (standartnews.bg, 27. 10. 2015 г.)*²

*Три политически фаула стигат, време е за гол (24chasa.bg, 03. 10. 2022 г.)*³

*Дончева: ДПС и „Има такъв народ“ си подават топката (economic.bg, 20. 08. 2021 г.)*⁴

Използвайки метафори, медиите сравняват политическите коалиции с футболни отбори. Футболът е колективен спорт и това дава възможност да партиите да се наричат отбори.

*Отборът на ГЕРБ-СДС (bnr.bg, 12. 12. 2022 г.)*⁵

ДБ и ПП сглобяват отбор отвъд конфронтационните линии (news.bg, 15. 12.

¹ <https://www.dnes.bg/izbori-2022/2022/10/03/bitkata-za-sofiia-pp-bie-gerb-sds-s-2-1.545691> (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

² https://www.standartnews.com/mneniya-analizi/balotazhite_sa_duzpa_za_gerb-307186.html (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

³ <https://www.24chasa.bg/mneniya/article/12699002> (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

⁴ <https://www.economic.bg/bg/a/view/doncheva-dps-i-ima-takyv-narod-si-podavat-topkata> (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

⁵ <https://bnr.bg/shumen/post/101749810/otborat-na-gerb-sds> (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

2022 г.)⁶

В тази метафорична конструкция политиците са представени като футболисти, които вкарват голове/ автоголове, бият дузпи, финтират.

Асен Василев вкара автогол на ПП за кабинет с този невъзможен ултиматум (blitz.bg, 10. 11. 2022 г.)⁷

Андрей Райчев: Дадоха на Киро Петков да бие дузпа, той си вкара автогол! (bnews.bg, 28. 05. 2023 г.)⁸

Денков с ловка маневра финтира водещата на въпрос за Петков и Василев (blitz.bg, 23. 12. 2023 г.)⁹

Асен Василев финтира цялата власт и опозиция с този ход (blitz.bg, 25. 07. 2022 г.)¹⁰

Особено характерно за българския медиен дискурс е говоренето за политика Бойко Борисов с помощта на метафори, сравняващи го с футболист и голмайстор на политическия терен. Това до голяма степен се дължи и на факта, че през голяма част от политическата си кариера той е действащ футболист.

Борисов, както знаем от футболната му кариера, е голмайстор. Обикновено се залага в наказателното поле на позиция, която в махалата определят като гюме, и чака топката, за да вкара гол. Такова разбиране демонстрира и за участието си в парламента – чака шефката на групата Десислава Атанасова да подготви почвата, за да вкара политически гол. (24chasa.bg, 07. 05. 2023 г.)¹¹

Често подобно говорене е характерно и за част от политическите анализатори, които коментират политическото поведение на Бойко Борисов с помощта на футболни метафори. Според Соня Колтуклиева например:

⁶ <https://news.bg/politics/db-i-pp-sglobyavat-otbor-otvad-konfrontatsionnite-linii.html> (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

⁷ https://blitz.bg/izbori-2022/asen-vasilev-vkara-avtogol-na-pp-za-kabinet-s-tozi-nevzmozhen-ultimatum_news919646.html (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

⁸ <https://bnews.bg/radev-lansira-kirchovczite-a-zadachata-na-borisov-e-da-gi-reanimira/> (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

⁹ https://blitz.bg/politika/denkov-s-lovka-manevra-fintira-vodeshchata-na-vpros-za-petkov-i-vasilev_news927684.html (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

¹⁰ https://blitz.bg/obshtestvo/asen-vasilev-fintira-tsyalata-vlast-i-opozitsiya-s-tozi-khod_news899546.html (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

¹¹ <https://www.24chasa.bg/bulgaria/article/14392836> (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

Бойко Борисов е голмайстор, той няма да излезе на терена, ако не е сигурен в победата. Я си помислете как финтира „Промяната“ от 12 април насам и всичко води натам: да покаже на „началниците“ в Брюксел и на хората в България, че прави всякакви компромиси, но не се получава. Нека сега да видим колко гола ще вкара на ПП и с какъв резултат ще излезе. Във всеки случай има предимство. Радостин Василев му вдигна топката, а Бойко Борисов не е човек, който ще пропусне да я забиe. (pik.bg, 30. 05. 2023 г.)¹²

Самият политик Борисов също се вживява в ролята си на футболист на политическия терен. В статия, озаглавена „Бойко Борисов: Еднакво добре играя и по лявото, и по дясното крило, но най-силен съм като централен нападател“, Бойко Борисов още в началото на политическата си кариера отговаря на въпрос за лявото и дясното политическо пространство с помощта на футболни метафори.

Журналист: А вие къде се поставяте в политическото пространство – вляво, вдясно, в центъра?

Бойко Борисов: ... На един от мачовете в Сливен, когато играхме мач със златното поколение български футболисти, за да събираме пари за децата на загиналите полицаи, даже им вкарах и гол и треньорът Пенев пусна една крилата фраза: „Който може да играе с топката, ще играе в центъра. А този, който не може, ще се върти около него.“ С това отговарям и на вашия въпрос – във футбола аз еднакво добре играя и по лявото, и по дясното крило, но най-силен съм като център-нападател. („Тема“, 25.03.2005 г.).

Метафората за централния нападател има и редица конотативни значения. Това е футболистът, който вкарва много голове и често е голямата звезда на отбора (Пеле, Ван Бастен, Роналдо са централни нападатели).

Близо 20 години по-късно политикът Бойко Борисов продължава да използва футболната реторика в политически контекст и сам да се сравнява с най-добрите футболисти.

ГЕРБ има два варианта – премиер си имаме – по-добър от мен няма, колкото и нескромно да звучи. Такова правителство на малцинството надали е най-доброто, което може за стабилност и разбирателство да се случи в момента. Още не е узрял политическият ни елит. И Меси е

¹² bit.ly/3XQeBRe (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

на 31 г., но като влезе, вкара първия гол. България си има Меси в това отношение, и това съм аз. (dnevnik.bg, 04. 12, 2022 г.)¹³

Българските медии с помощта на метафори често сравняват скрито ролята на евроинституциите с тази на футболния съдия. Те наказват българските политици и партии, като им показват жълти и червени картони.

Ще извади ли ЕС червен картон на ГЕРБ (duma.bg, 22. 06. 2020 г.)¹⁴

Реакциите сред Резолуцията за България: Жълт картон за ГЕРБ или лява атака срещу страната (webcafe.bg, 09. 10. 2020 г.)¹⁵

Урсула вдигна жълт картон на Киро, а Бойко му дава мач-реванш. Защо?! (pik.bg, 27. 05. 2023 г.)¹⁶

След дебата в ЕП: Подкрепа или червен картон за българското правителство (marica.bg, 06. 10. 2020 г.)

Интересен факт е, че подобно на евроинституциите българският политик Ахмед Доган също е сравняван с помощта на метафори с футболен съдия и също вдига жълти и червени картони за провинилите се политици и правителства.

Доган тактично вдигна жълт картон на Карадайъ (в-к „Сега“, 08. 05. 2023 г.)¹⁷

Доган даде жълт картон на Местан още миналата Коледа (offnews.bg, 24. 12. 2015 г.)¹⁸

Осман Октай: Доган вади червен картон на Орешарски чрез личния си банкер Тадаръков (faktor.bg, 31. 01. 2014 г.)¹⁹

¹³ <https://www.segabg.com/hot/category-bulgaria/borisov-bulgariya-si-ima-mesi-i-tova-sum-az> (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

¹⁴ <https://duma.bg/shte-izvadi-li-es-cherven-karton-na-gerb-n217376?go=terms&p=gdpr> (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

¹⁵ <https://webcafe.bg/politika/reaktsiite-sred-rezolyutsiyata-za-balgariya-zhalt-karton-za-gerb-ili-lyava-ataka-sreshtu-stranata.html> (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

¹⁶ bit.ly/3pP8Czv (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

¹⁷ <https://www.segabg.com/hot/category-bulgaria/dogan-taktichno-vdigna-zhalt-karton-na-karadayu> (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

¹⁸ <https://offnews.bg/politika/dogan-dade-zhalt-karton-na-mestan-oshte-minalata-koleda-612300.html> (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

¹⁹ <https://faktor.bg/bg/articles/politika/hlyab-i-pasti/osman-oktay-dogan-vadi-cherven-karton-na-oresarski-chrez-lichniya-si-banker-tadarakov-16156> (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

Както и във футбола, в политиката също два жълти картона водят до отстраняване на провинилия се политик от играта. Анализаторът Димитър Тадаръков коментира по подобен начин отстраняването на Лютви Местан от ръководството на ДПС.

*Тадаръков: Местан си отиде, защото му се събраха два жълти картона (24chasa.bg, 15. 02. 2016 г.)*²⁰

В тази метафорична конструкция на партийните привърженици е отредена ролята на футболни фенове/ агитки. Те скандират, пеят, влизат в сблъсъци помежду си.

*Фурор: Борисов се яви на разпит с черна лимузина, фенове скандират „Бойко“ (toppresa.com, 25. 05. 2023 г.)*²¹

*СЪБРА АГИТКА: Бойко Борисов посрещнат от гербери на разпита (telegraph.bg, 25. 05. 2023 г.)*²²

*ПП вдигна партийните агитки. Брани кабинета с протести (standartnews.com, 20. 06. 2022 г.)*²³

*Агитка на ГОРД атакува митинг на ГЕРБ (offnews.bg, 10. 05. 2013 г.)*²⁴

Въз основа на разглежданите примери е възможно да се направят три групи изводи. Първо, политическите медии и самите политици жонглират с думите, за да забавляват своята публика. Медиите през последните десетилетия са избрали за своя основна задача да забавляват аудиториите си, negliжирайки другите свои важни задачи – да информират коректно, да предизвикват важни обществени дискусии и т.н. Подобни промени можем да открием и в политическия медиен дискурс – важните обществени теми са представяни по такъв начин от политиците и медиите, че предимно да забавляват публиката. Чрез футболните метафори се представя игровия характер на политиката, придават се драматизъм и зрелищност на политическите събития и процеси. Така политиката се представя като игра, в която има два противоположни отбора, които се борят за

²⁰ <https://www.24chasa.bg/bulgaria/article/5301210> (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

²¹ bit.ly/3PXQrCv (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

²² <https://telegraph.bg/novite240/novini/sybra-agitka-bojko-borisov-posreshtnat-ot-gerberi-na-razpita.-aktivisti-i-deputati-aplodiraha-bivshia-premier-galeriia-377539> (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

²³ <https://www.standartnews.com/balgariya-politika/pp-vdigna-partiynite-agitki-brani-kabinet-a-s-protesti-495873.html> (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

²⁴ <https://offnews.bg/protesti/agitka-na-gord-atakuva-miting-na-gerb-193410.html> (достъпен на 15. 06. 2023 г.)

победата или няколко партии се борят за първото място в класирането, подобно на отборите в шампионата. Второ, футболните метафори са когнитивно средство, с помощта на което хората мислят за политиката. Абстрактните политически понятия често се „превеждат“ в съзнанието на избирателите с помощта на метафорите. Футболът е изключително популярна игра, с чиито правила почти всички сме запознати. Тя се отличава със съревнование, борба за победа, отборна игра – все концепти, характерни и за политическия дискурс. Трето, употребата на метафори в политическия дискурс дава възможност за манипулиране на общественото мнение с помощта на несъзнавани възприятия. Политическите актьори се оценяват според техните умения, тактика и стратегия. Публиката се ангажира с политиката чрез подкрепа или осъждане на определени играчи или отбори (дали вкарват голове или автоголове, дали са санкционирани от съдията и т.н.). Метафорите неусетно препращат съзнанието ни към различни наши представи и поставят абстрактните политически понятия и на моралната ни скала на доброто и лошото. В разгледаните метафорични конструкции на избирателя се отрежда мястото на зрителя, който да наблюдава футболния двубой (или шампионат) между политическите партии.

БИБЛИОГРАФИЯ

Аристотел 1993: Аристотел. За поетическото изкуство. София, 1993.

Бояджиев 2002: Бояджиев, Т. Българска лексикология. София, 2002.

Лейкф 2004: Lakoff, G., Don't Think of an Elephant! Know Your Values and Frame the Debate. Chelsea Green Publishing,

Лейкф, Джонсън 1993: Lakoff, G., Johnson, M. Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and Its Challenges to Western Thought. Basic Books, 1999, p. 13.

Лейкф, Джонсън 2003: Lakoff, G. and M. Johnson. Metaphors We Live By. The University of Chicago Press, 2003.

Лейкф 2008: Lakoff, G. The Political Mind. Penguin Books, 2008.

Чартърис-Блек 2005: Charteris-Black, J. Politicians and Rhetoric. Palgrave Macmillan, 2005.

Football Metaphors in Bulgarian Political Discourse

 Vladimir Dosev

Abstract. According to the theory of cognitive linguistics, metaphors shape not just our communication, but also the way we think, act in our everyday life, and even vote. The aim of this article is to describe the manipulative usage of football metaphors in Bulgarian political discourse. The object of cognitive discourse analysis are political texts published in Bulgarian newspapers and on the Internet in the last 10 years. Bulgarian politicians and journalists often use metaphors and figurative language not only to amuse their audiences but also to influence the unconscious mind of the people.

Keywords: conceptual metaphors, political discourse, manipulation